
Kitap Tanıtımı / Book Review

Din Üzerine

Arthur Schopenhauer, çev. Ahmet Aydoğın, İstanbul: Say Yayınları, 2009, 184 s.
ISBN: 9789754689313

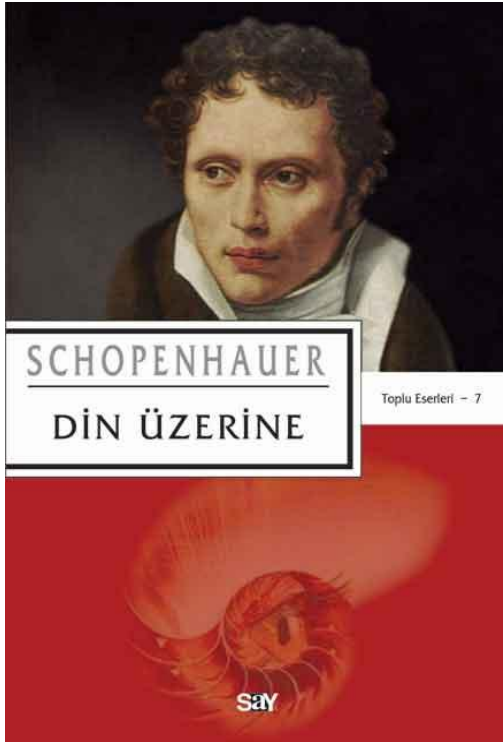

HÜSEYİN AYDOĞAN

Dr. Öğr. | Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Programı | 54187, Serdivan, Sakarya, Türkiye | haydogan83@gmail.com

---

Felsefe ve din hakikat arayışı içinde insanın elinden tuttuğuna inanılan ve kendilerine sürekli başvurulmuş iki disiplindir. Bu iki disiplin, kimi zaman birbirleriyle örtüşmekte ve biri diğerinin içleminde yer almakta, kimi zaman da birbirlerini dışlayıp ortadan kaldırmaya çalışan bir seyir izlemektedir. Tarihleri insanın kendisi kadar eski iki köklü temeli sorgulayan bu eser, son zamanlarda özellikle de Aydınlanma Düşüncesi sonrası Avrupa kültür coğrafyası içerisinde din felsefesi üzerine kaleme alınmış en ciddi yazılardan biri olma özelliğini taşıyor. Ahmet Aydoğın'ın titiz Türkçesi ile yapmış olduğu bu çevirisi, Alman felsefesi ve özellikle de din felsefesi okuyucularına, bu alanda pek çok tartışmaya ışık tutmayı hedeflemektedir. Yukarıda da değinildiği üzere, felsefenin -özellikle de ilklerin

yıp ortadan kaldırmaya çalışan bir seyir izlemektedir. Tarihleri insanın kendisi kadar eski iki köklü temeli sorgulayan bu eser, son zamanlarda özellikle de Aydınlanma Düşüncesi sonrası Avrupa kültür coğrafyası içerisinde din felsefesi üzerine kaleme alınmış en ciddi yazılardan biri olma özelliğini taşıyor. Ahmet Aydoğın'ın titiz Türkçesi ile yapmış olduğu bu çevirisi, Alman felsefesi ve özellikle de din felsefesi okuyucularına, bu alanda pek çok tartışmaya ışık tutmayı hedeflemektedir. Yukarıda da değinildiği üzere, felsefenin -özellikle de ilklerin

kökenini inceleyen felsefenin- din ile karşılaştırılması bahsi, düşünce tarihinde oldukça sık karşımıza çıkan durumlardan biridir.

Aristoteles, *Metafizik 982/b* de bilinebilir en yüce şeylerin, ilk ilkeler ve nedenler olduğunu söyler. Dolayısıyla şeylerin ilk nedenleriyle ilgilenmesi bakımından felsefe ve metafizik gibi bir ayrım söz konusu edilmemişken daha sonraki dönemlerde metafizikten arındırılmış bir felsefeyle karşılaşmaktayız. Modası geçmiş bir metafizik giderek din alanına yaklaştırılırken; felsefe, deneyci ve mantıkçı-pozitivist disiplinlerle yakınlaşarak bilimsellik kazanmıştır.

Bu bağlamda vahiy merkezli din ile akıl merkezli felsefenin değişik konu başlıkları altında incelendiği *Din Üzerine*, içinde felsefe taraftarı ile din taraftarının adeta Platon diyaloglarını andıran bir tartışmasını barındırması ile de oldukça ilgi çekmektedir. Kitap William M. Salter'in Schopenhauer'in din anlayışını ve felsefesini anlatan uzun bir girişinden, *Din Üzerine* adlı geniş bir bölümden ve Panteizm ile Teizm üzerine kısa risalelerden oluşmaktadır. Kitabın ikinci bölümü olan *Din Üzerine* kısmı; söz konusu diyalogdan, inanç ve bilgi tartışmasından ve vahiy üzerine derli toplu bir makaleden ve son olarak da Hıristiyanlık ve Yahudiliğin Kutsal Kitaplarına ve mezheplerine dair kısa birer incelemeden oluşmaktadır.

Felsefenin teoloji ile ilk kesiştiği nokta, şeylerin ilk ilkelerine dair inceleme girişimidir. Bu anlamda Salter, teolojinin çözmeye çalıştığı mahrem ve kökleri derinlere uzanan güçlüklerle uğraşmayan bir felsefenin kolaylıkla felsefe diye anılamayacağını belirtir. Schopenhauer'in dine dair düşüncelerine girmeden evvel felsefesi üzerinde de uzunca duran Salter, şunlara işaret eder:

Klasik Alman idealizminden büyük ölçüde ayrı duran Schopenhauer, tüm felsefesini iradecilik üzerine kurmuştur. Ona göre maddi olan fenomenaldır ve dünyanın nihai gerçekliği insanın duygu ya da bilgisine bağlı değildir. İrade, istek ya da ihtiyaç duyulan şeyden kaynaklanır ve eğer bir şeye karşı ihtiyaç duyuluyorsa o şeyin yokluğu ya da yoksunluğu söz konusudur. Bu da acı verici bir şeydir, çünkü ihtiyaç duyulan şeyin tedarikinden sonra elde kalan sadece geçici bir tatmin hazzıdır ve acı yeniden sökün edecektir. İnsanın tüm yapıp etmelerindeki bu geçici tatminkârlık ancak iradesinin ve istemesinin kökenini bulup ortaya çıkarmasıyla ve

onu denetim altına almasıyla törpülenebilir. Böylece insan ihtiyaçların ve istemelerin sonu gelmez ardışıklığından kurtulabilir.

Salter'in bu sözlerini "ihtiyaç, ıstıraptır" diye kısaltacak olursak denilebilir ki, aslında Schopenhauer'in iradeciliği, *homo homini lupus* düşüncesinin bir nevi hem özünü hem de ondan kurtuluş yolunu dışarı vurmaktadır. Dünyanın ve arzuların bu anlamda gelip geçiciliği eğer yadsınamaz bir gerçekse bu dünya için çabalamanın bir anlamı yoktur. Örneğin cinsel cazibe ve şan-şöhret.

Schopenhauer'in belki de onu en özgün kılan tarafı Aydınlanma düşüncesi varislerinden birisi olmasına karşın insanlığın mükemmeliyete doğru ilerlediği tasavvuruna toptan karşı çıkışıdır. Schopenhauer durağan bir insan anlayışına sahiptir ve onda irade olduğu müddetçe geçmişinde olduğundan daha ileri bir seviyeye yükseleceği düşüncesi ancak muhaldir. Dolayısıyla "yaşadığımız dünya mümkün dünyaların en iyisidir" ifadesi özü itibarıyla Schopenhauer için anlamsızdır. Çağdaş akılcılığın sığ ve kolaycı tavrından tüm yaşamı boyunca uzak durmuş olan Schopenhauer'in din anlayışı için teist denilebilir. Teizmini, onun İnsanın Düşüşü Öğretisinden çıkarıyoruz. Aksi halde içinde bulunduğumuz dünyanın kötü ve kusurlu halini düşünmemiz saçma olurdu. Bu bağlamda Eski ve Yeni Ahit ile kolaylıkla kesiştirebileceğimiz Schopenhauer'in Düşüş Öğretisi ve İnsanın Kurtuluşu Öğretisi, teist din anlayışına delil teşkil etmektedir. Hinduizm ve Budizm'den fazlasıyla etkilenen Arthur Schopenhauer, ölümden sonrası için şunu söylemektedir. "Hayatın dışında Nirvana'ya, yani dört şeyin doğum, ölüm, hastalık ve yaşlılığın olmadığı bir duruma kavuşacaksın." Kısaca Schopenhauer için ölüm yani yaşamın son bulması bir hatırlatıcıdır ve irademizin sonlu olduğunun kanıtıdır.

Kitabın ilk kısmına dair söylenebilecekler elbette bunlarla sınırlı değildir ama ikinci kısmı olan *Din Üzerine*'nin diyalog bölümüne, din ve felsefe tartışması için çok değerli argümanlar barındırdığı için daha geniş bir yer ayırmak gerekiyor. Söz konusu diyalog, Demopheles'in dinden yana tavrını belirterek muhatabı Philalethes'i yermesiyle açılır. Bu yerginin iskeletini de Philalethes'in felsefe yeteneğiyle dini iğnelediği ve hatta açıktan açığa onunla alay ettiğinden ötürü eleştirilmesi oluşturmaktadır. Bu girizgâh son derece önemlidir ve teolojik felsefe literatürü içinde felsefe ile din tartışmalarının en can alıcı noktasını oluşturur. Zira hemen ardından

Philalethes, Demopheles'e dinin insanların akıllarına pranga vurduğunu, dine ancak kalın kafalıların inanabileceğini söyler. Dolayısıyla burada geleneksel teist düşünce [Demopheles] ile akli tek mihver kabul eden özgür düşünce [Philalethes] temsilcilerinin karşılaşması söz konusudur.

Diyalogun seyri içerisinde Demopheles, günlük hayatın can sıkıcı uğraşları ve angaryası içerisinde kaybolmuş kitlelerin kaba aklına ve sakar anlayışlarına hayatın yüksek önemini bildirmenin yegâne yolu olarak dini önerir. Ona göre din hakikatin alegorik-mecazi bir yorumudur. Philalethes ise karşılık olarak "eğer din bir halk metafiziği ise, bu metafiziğin aklın en tomurcuklanma aşamasında nice dehaların kafasına kement atmasının ve onu adeta budamasının anlamını" açıklamasını ister. Din neden insan araştırmalarının ve akıl yürütmelerinin sınırı ya da kılavuzu olsun?

Diyalogun dikkat çeken bir başka noktası da Philalethes'in dönüp dolaşım bahsi engizisyon işkencelerine, Bruno ve Vanini'nin katledilmesine, kazığa oturtma ve kadınlara kötü davranma gibi din adına yapılan zulümlere getirerek kendini haklı çıkartmaya çalışmasıdır. Buna karşılık muhatabı Demopheles ise bunları yadsıma-makla beraber din denilen kalabalıklar metafiziğinden bireylerin akılları ve doğuş-tan getirdikleri istidatları mesabesinde faydalandıklarını, Hindistan'ın kimi bölgele-riindeki Hinduların dinleri adına köyleri yağmalayıp masum insanların canlarına kastettiklerini örnek verir.

Din felsefesi alanında aklın uzam ve erimi içerisinde metafizik bilginin im-kanı ile belirli ön kabullerden oluşan vahiy merkezli din anlayışının tahakküm ala-nını sorgulayan bu diyalog, halen günümüzdeki en ateşli tartışmalara ışık tutabile-cek yetkinlikte oluşturulmuştur. Örneğin diyalogun en hararetli tartışması şu se-kansta zirveye ulaşmaktadır: Philalethes, dini umdelerin belletilmesinde insanların çocukluk çağının seçilmesinin, körpe ve berrak dimağlara dogmaların yerleştirilme-sinin en büyük ahlaksızlık olduğunu, bu yaşta beyinlere kazınan şeylerin insanda merhamet, vicdan bırakmadığını ve özgürce düşünmeyi öldürdüğünü iddia eder. Demopheles de şöyle yanıt verir: Dinler, özü gereği sırlardan ibarettir ve *mysterium* hakikatlerini kaba ve cahil halleriyle kalabalıkların kafasına sokmak mutlak olarak olanaksızdır. Şimdi eğer çocukluktan itibaren başlanmazsa onların hakikati tanıyıp kavrayıncaya kadar beklememiz gerekecektir ve böyle olunca da çok gecikirdik.

Hem hakikatin ağırlığı onların dayanabileceği takati katbekat aşacağından mitos ve mesellerle konuşmak icap eder.

Demopheles'in savunusundan da anlaşılacağı üzere dini felsefeden ayıran en mühim nokta teorik hedeflerden ziyade pratik hedeflerdir. Dolayısıyla dinin ve inanç esaslarının yardımı olmaksızın devlet, adalet ve hukuk ayakta duramaz. Buradan da anlaşıldığı üzere din, felsefenin karşısında devlet ve hukuk düzeninin tesisi ve idamesi için en elzem olan ihtiyaçtır. Bu düşünceye de Philaethes, Grekleri örnek vererek karşı çıkar. Din, Greklerde herhangi bir zorunluluk iktiza etmeden barınırdı. Din hizmetkârları ve rahipler kendi sınırları içinde yaşar; insanlar onlara gelmeden onlar insanlara buyurmazdı. Üstelik onların kutsal kitapları da yoktu. Onlardaki dini ibadetler ve törenler siteye ait bir meseleydi. Fakat tüm bunlara rağmen Greklerin dünyası bizim dünyamızdan daha düzenli ve adaletliydi, her şeyden önce daha mutlu ve mesuttular. Demopheles işte burada başından beri sözünü ettiği mitosların, mesellerin ne kadar önemli olduğunu gösterir ve Grek dünyasındaki mitosların önemine ve yaygınlığına işaret eder: *Simplex sigillum veri*. [Yani *yalınlıktır, hakikatin alameti farikası*.] Bu anlamda din kör birisinin elinden tutup yardım eden kimseye benzer. Körün bütün istediği yürürken her şeyi görmek değil, gitmek istediği yere ulaşmaktır. Tartışma çok daha ilginç argümanlarla devam eder. Fakat tam uzlaşma bir türlü sağlanamaz. Philaethes'in son sözü bu anlamda çok ilginçtir: "Çarmıhın arkasında iblis durur."

Sonuç itibarıyla denilebilir ki Schopenhauer'in *Din Üzerine*'si onunla ilgili oldukça az çalışmanın yapıldığı Türkçemizde bir başucu kaynağı görevi görmeye adaydır. Filozofun mümkün merteye tarafsız kalarak yürüttüğü bu tartışma, ilgililerine söz konusu problematiği iki farklı pencereden göstermesi sayesinde ayrıca tabletsi bir zenginlik de sunmaktadır. Diyalogdaki kişilerin tuttıkları tarafı daha baskın çıkarabilmek amacıyla iddialarını serdetmesi okuyucunun merakını sürekli taze tutmaktadır. Yalın ve herkesin anlayabileceği düzeyde öncüllerle destekli önermelerin de bundaki katkısı yadsınamaz. Diyalog sunulan bir argümandan sonra karşı argümanın dinlenmesi ve hemen ardından okuyucunun "şu yönde de değişik bir savunma yapılabilirdi" diye düşünmesine mahal vermeden beklentisini çok geçmeden karşılamaktadır. Diyalogun epistemolojik olarak göze çarpan bir başka

önemi de tarafların birbirine duygusal addedilecek cevaplar vermeyip felsefi bir düzlem içerisinde konuşmalarıdır. Din muhalifi birisinin karşısına onunla aynı disiplin içinde yer alarak ve aynı dili kullanarak yanıt veren, din ve inanç sahasına felsefi yönden yaklaşabilen dindar birisinin konuşlandırılması eserin bilimselliğine verilecek bir örnektir.

Schopenhauer din karşıtının karşısında “kendini sürekli savunmaya çalışır bir halde” gösterilen bir dindar imgesinin oluşmasına izin vermemiştir. Dine inanmayan taraf da eşit şekilde savunma yapmak zorunda bırakılmıştır. İçeriğe ait bu hususlarının yanında gerek anlaşılır üslubu, gerekse çevirmenin mahareti, elimizdeki bu kitabı daha da değerli kılmaktadır.

